

Навчальні казуси
Проф. Д-Р. М. Садовскі

Зміст

Назва	Сторінка
Випадок I: Гра «Метання карликом» та людська гідність	2
Випадок II: Гра «Вбивство людей» та гідність людини	4
Випадок III: Людська гідність «на продаж»	6

Випадок 1. Гра «Метання карликом» та людська гідність.

На початку 90-х років ХХ ст. у Франції стала популярною розвага «Метання карликом», що полягала в кидку на відстань особи, хворої нанізмом унаслідок порушення функцій залоз внутрішньої секреції.

Адміністративною палатою Державної ради Франції у постанові від 27 жовтня 1995 року було оцінено законність розпоряджень голів міст, прийнятих у межах їх компетенції, щодо забезпечення публічного порядку. Ці рішення муніципальних органів стосувалися заборони проведення гри «Метання карликом» на території визначених міст. Гра передбачала заохочення глядача до кидка іншої особи (карлика) в захисному одязі та касці на відстань над захисним матеріалом. Ця ситуація проходила за добровільної згоди сторін і грошової винагороди карликові. Адміністративна палата Державної ради Франції залишила в силі рішення муніципальних органів, що передбачали заборону проведення таких ігор.

Оцінити ситуацію в контексті можливого порушення права на людську гідність, а також законності укладення договору між сторонами відповідно до принципу свободи договорів. Чи рішення про заборону проведення таких ігор не суперечило реалізації права особи вільно розпоряджатися своєю свободою? Який принцип має перевагу: принцип свободи чи принцип людської гідності?

У 1991 році Міністром внутрішніх справ Франції був виданий указ, в якому всім префектам указувалося рекомендувати мерам заборонити проведення змагань з гри «Метання карликом» у зв'язку з порушенням права на повагу до людської гідності карликів.

У своєму рішенні Державна рада Франції звернула увагу на те, що поняття «людська гідність» необхідно тлумачити у відповідності з положеннями статті 3 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини. У грі «Метання карликом» порушення права людини на людську гідність спричиняло порушення права на публічний порядок, що безпосередньо впливає із суті самого видовища. Патрік Фрідман, який на той час був членом Державної ради Франції та представником уряду, підкреслив, що така «розвага передбачає «метання» на відстань особи з обмеженими фізичними можливостями. Такий підхід змінює статус суб'єкта до категорії предмета...

Така розвага нагадує мені видовища зі стародавніх часів, коли глядачам цирку пропонували ігри, що задовольняють їхні садистські бажання». Таким чином, Державна рада Франції залишила в силі рішення про заборону мерів на проведення розваг і запровадила заборону здійснення такого виду діяльності.

На перший погляд, може здатися, що особу з вадами тіла обмежують у праві розпоряджатися своєю волею (свободою), своїм здоров'ям (тілом) та своєю гідністю (внутрішніми цінностями). Однак необхідно пам'ятати, що кожна людина є не лише приватною особою, але й, у першу чергу, вона представник людського роду, людства. Члени суспільства, граючи в цю гру, не сприймають карлика як особу з особливими фізичними потребами, а виключно як предмет, який необхідно якнайдалше кинути на відстань, щоб отримати приз (задоволення). Як наслідок, вторинного значення набуває той факт, що така особа добровільно розпоряджається своїм тілом, здоров'ям, гідністю.

Отож у своєму рішенні Державна рада Франції визнала пріоритет принципу поваги до людської гідності, поставивши його перед правом людини вільно розпоряджатися своїм тілом. Як слушно зазначала професор М.-Л. Павія, людська гідність полягає «у відмові відключити людину в людині». Тому людській гідності необхідно надавати первинного значення – як права прав, що має верховенство над іншими правами та свободами людини і громадянина.

Випадок 2. Гра «Вбивство людей» та гідність людини.

У 2004 році справу «Omega Spielhallen und Automatenaufstellungs проти Oberbürgermeisterin der Stadt Bonn» розглянув Конституційний Суд ФРН, який у своєму рішенні запровадив обмеження щодо свободи надання послуг населенню з огляду на їх суспільну небезпечність та негативний вплив на громадський порядок. Предметом спору було оскарження розпорядження органу публічної влади (поліції) міста Бонн, що забороняло підприємницьку діяльність компанії «Омега», яка полягала в організації та проведенні розважальної гри «Вбивство людей». Гра передбачала влучення організаторами в людську ціль за допомогою лазерного променя або іншого технічного пристрою (наприклад, ІК-порта), а також наявність в учасників гри приладів зчитування та запису пострілів у ціль. З часом компанія «Омега» закупила у британської фірми «Pulsar International Ltd» додаткове обладнання типу «автомат» та «міна», що монтувалося в стіни, підлогу і стелю приміщення «лазердрома». Члени територіальної громади міста Бонн неодноразово виступали проти проведення такої гри.

Оцінити ситуацію в контексті можливого порушення права на повагу до людської гідності, а також законності заборони ведення господарської діяльності компанії «Омега».

Розпорядженням органу публічної влади (поліції) міста Бонн було накладено заборону на проведення розважальної гри «Вбивство людини» компанією «Омега» на її «лазердромах». Таке рішення органу було прийняте в межах компетенції відповідно до п. 14 Закону землі Північного Рейну-Вестфалії «Про органи публічної влади»: поліцейські органи уповноважені у випадку необхідності до вжиття заходів, спрямованих на забезпечення публічної безпеки та громадського порядку. У розпорядженні вказувалося, що проведення такої гри створює реальну загрозу громадському порядку, адже здійснюються акти імітованого вбивства, які тривіалізують насильство та суперечать фундаментальним цінностям більшості жителів міста.

Орган місцевої адміністрації міста Кельн відхилив скаргу компанії «Омега» щодо скасування розпорядження поліції. Як наслідок, компанія звернулася до адміністративного суду міста Кельн, який також відхилив позовні вимоги заявника.

Тоді компанія «Omega» звернулася з апеляційною скаргою до Вищого адміністративного суду землі Північного Рейну-Вестфалії. Проте суд підтримав попередньо прийняті рішення поліції та суду першої інстанції. Верховний федеральний суд ФРН, що розглядав справу як суд касаційної інстанції, врахував усі фактичні обставини та положення права ЄС про вільне надання послуг на території ЄС (ст. 49 Договору про ЄС), адже деяке обладнання закуповувалося у транскордонного суб'єкта господарювання з Великобританії. Проте Суд визнав, що, відповідно до норм національного законодавства Німеччини та права ЄС, скарга повинна бути відхилена з наступних причин: а) надання компанією «Omega» послуг з організації та проведення гри в «лазердромах», а також отримання з цього виду діяльності прибутку порушує положення Конституції Німеччини від 23 травня 1949 року: (1) Людська гідність є недоторканою. Її повага і захист є обов'язком усіх державних органів. (2) Тому німецький народ визнає невід'ємні та невідчужувані права людини як основу будь-якого людського співтовариства, миру і справедливості в усьому світі; б) розпорядження поліції, що підлягає оскарженню, порушує принципи свободи надання послуг (ст. 49-55 Договору про ЄС) та свободи переміщення товарів (ст. 28-30 Договору про ЄС), адже компанія «Omega» уклала договір франчайзингу з британською фірмою, яка надає послуги в країні юридичної реєстрації, а не в Німеччині.

14 листопада 2004 року Європейський суд з прав людини розглянув справу № 1660/04 «Шіндлер проти Німеччини» та ухвалив рішення, що стосувалося пріоритету принципу свободи надання послуг над принципом свободи переміщення товарів. Право ЄС допускає обмеження свободи надання послуг у межах ЄС, якщо це порушує право людини на публічну безпеку, громадський порядок та публічне здоров'я. Суд підкреслив, що правопорядок ЄС намагається забезпечити повагу до людської гідності як фундаментального принципу права. Досягнення захисту гідності кожної людини в ЄС є основним завданням права ЄС, незважаючи на те, що законодавство держав-членів ЄС може передбачати інший статус принципу поваги до людської гідності. Тому право ЄС і держави-члени ЄС зобов'язані дотримуватися основоположних прав і свобод людини та враховувати це у своїй правотворчості й правозастосуванні.

Випадок 3. Людська гідність «на продаж».

Безробітний Януш К., що опинився в складному фінансовому становищі, опублікував у друкованому засобі масової інформації оголошення наступного змісту: «Орендую власну особу в якості раба на термін 1 рік за відповідну плату – 2000 \$ на місяць. Моєму роботодавцю надається право морально мене принижувати, обпльовувати та наносити мені легкі фізичні ушкодження». Як наслідок, Януш К. на оголошення отримав відповідь від однієї особи, з якою було укладено договір у письмовій формі.

Оцінити ситуацію в контексті можливого порушення права на повагу до людської гідності, а також законності укладення такого договору відповідно до положень чинного (польського/ українського/ німецького) законодавства. У випадку невиконання або неналежного виконання істотних умов договору однією зі сторін, чи може друга сторона вимагати відшкодування збитків, завданих невиконанням договору, в судовому порядку?

На перший погляд, може виникнути оманливе враження, що такий договір укладений на законних підставах, адже відповідає принципу свободи договору. За ним сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог Цивільного кодексу України, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості (ст. 627 ЦК України).

З іншого боку, можемо спробувати визнати такий договір недійсним унаслідок недодержання в момент укладення договору стороною (сторонами) вимог, які прямо встановлені законом. Недійсним є правочин, якщо його недійсність установлена законом (нікчемний правочин). У цьому випадку визнання судом такого правочину недійсним не вимагається. Але нікчемний правочин може бути визнаний судом дійсним. Якщо недійсність правочину прямо не встановлена законом, але одна зі сторін або інша зацікавлена особа заперечує його дійсність на підставах, установлених законом, такий правочин може бути визнаний судом не дійсним (ст. 215 ЦК України).

Водночас для порівняння наведемо положення статті 5 Цивільного кодексу Польщі від 23 квітня 1964 року, що передбачає таке правило: «Забороняється використовувати своє право, якщо це суперечить соціально-господарському призначенню такого права або принципам суспільного співіснування. Така дія або

бездіяльність уповноваженої особи не вважається законною та не є підставою для виникнення в особи права на судовий захист».

Проте сторони договору посилаються на наступні факти: укладення договору було здійснене в письмовій формі, виконання правочину відбувається не в публічному місці (у власній квартирі), без залучення третіх осіб, що безпосередньо не порушує принципів суспільного співіснування. Також сторони вказують, що в кожній особі є право на недоторканність, право на особисте життя та право на свободу дій.

На нашу думку, такий договір необхідно визнати нікчемним, адже він суперечить принципам правового порядку в державі, а також положенням ст.30 Конституції Польщі від 2 квітня 1997 року: «Природна та невідчужувана людська гідність є джерелом свобод і прав людини й громадянина. Вона є непорушною, а її повага і захист є обов'язком публічної влади».

Відповідно до положень правової доктрини Польщі (концепції захисту прав людини), а також судової практики Конституційного Трибуналу РП, гідність притаманна кожній людині з моменту визнання її людиною, саме тому що вона людина і належить до людського роду. Ніхто не може бути позбавлений цього права. Людська гідність не може бути предметом обороту, предметом правочинів чи зміни власників. На цьому наголошує у своєму рішенні Конституційний Трибунал РП від 5 березня 2003 року (К7/01): «Гідність належить людині завжди, незалежно від її дій чи поведінки, а тому деякі види покарання є неприйнятними. До завдань держави належить захист людської гідності від посягань як державних органів, так інших осіб. Тому з принципу поваги і захисту людської гідності для державних органів виникають певні зобов'язання».

І далі в рішенні Конституційного Трибуналу РП від 25 лютого 2005 року (К 10/04) читаємо: «Гідність людини є трансцендентальною у порівнянні до інших прав і свобод ... Вона є первинною та невідчужуваною, завжди з людиною... Вона не може бути порушена ні законодавцем, ні внаслідок дій інших осіб. У цьому значенні людина завжди зберігає свою гідність (особисту гідність), і ніхто й ніщо не може позбавити людину гідності або порушити її».

Отже, сторонам не надається право забезпечити виконання такого договору в судовому порядку або вимагати відшкодування збитків, завданих невиконанням

договору. Трактування людини як раба, що знаходиться у власності іншої особи та позбавлений свободи, на думку Конституційного Трибуналу РП, є поведінкою, що позбавляє людину гідності та поваги до неї. Така поведінка осіб не може передбачати їх правового захисту.